

[illegible]

રાષ્ટ્રીય આવક વસ્તુ અને સેવાનો એવો પ્રવાહ છે જેની ચુકવણી નાણા દ્વારા કરવામાં આવી હોય અથવા જેને નાણામાં સહેવાઈથી રજુ કરી શકાય. વ્યાખ્યામાં નાણાને વિશેષ મહત્વ હોવાથી નાણાલક્ષી વ્યાખ્યા કહેવાય.

→ ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાના તારણો

- (1) રાષ્ટ્રીય આવક એક વર્ષના સમયગાળામાં થયેલી આવકનું માપ છે.
- (2) રાષ્ટ્રીય આવકમાં અંતિમ વસ્તુ અને સેવાના મુલ્યને ધ્યાનમાં લેવાય છે.
- (3) અંતિમ વસ્તુ અને સેવાનું નાણાકીય મુલ્ય રાષ્ટ્રીય આવક છે.
- (4) ઘસારો બાદ કરીને રાષ્ટ્રીય આવક ગણવામાં આવે છે.
- (5) વસ્તુ અને સેવાનું ઉત્પાદન અથવા વપરાશ થવું જોઈએ.

પ્રશ્ન 2 - રાષ્ટ્રીય આવક અને રાષ્ટ્રીય પેદાશ સમજાવો.

→ રાષ્ટ્રીય આવક :

વર્ષ દરમિયાન ઉત્પાદનના ચારેય સાધનોએ ઉત્પાદનમાં આપેલા ફાળા બદલ તેમને મળતી કુલ આવકનો સરવાળો એટલે રાષ્ટ્રીય આવક.

$$\text{રાષ્ટ્રીય આવક} = \text{ભાડું} + \text{વેતન} + \text{વ્યાજ} + \text{નફો}$$

→ રાષ્ટ્રીય પેદાશ :

‘વર્ષ દરમિયાન દેશમાં વિવિધ પેઢી દ્વારા ઉત્પન્ન કરવામાં આવેલી વસ્તુઓ અને સેવાઓ રાષ્ટ્રીય પેદાશ છે.’

‘વર્ષ દરમિયાન ઉત્પાદનના સાધનોથી દેશના જુદા-જુદા ક્ષેત્રમાં અંતિમ સ્વરૂપની વસ્તુઓ અને સેવાઓના કુલ ઉત્પાદન-મુલ્યનો સરવાળો એટલે રાષ્ટ્રીય પેદાશ.’

$$\text{રાષ્ટ્રીય પેદાશ} = \text{ખેતી} + \text{ઉદ્યોગ} + \text{સેવા ક્ષેત્રેનું કુલ ઉત્પાદન.}$$

જો રાજ્યનો હસ્તક્ષેપ(કરવેરા) ન હોય અને વિદેશવેપાર(આયાત-નિકાસ) ન હોય તો રાષ્ટ્રીય આવક અને રાષ્ટ્રીય પેદાશ એકસરખા થાય છે.

વસ્તુ ઉપરના કરવેરાના લીધે રાષ્ટ્રીય પેદાશ રાષ્ટ્રીય આવકથી વધુ થાય છે. કારણ કે કરવેરાના કારણે કિંમત ઉત્પાદન-ખર્ચથી વધે છે. ઉપરાંત ઉત્પાદકોને સરકાર તરફથી સબસીડી મળવાના કારણે રાષ્ટ્રીય પેદાશ રાષ્ટ્રીય આવકથી ઓછી થાય છે.

પ્રશ્ન 3 - અલિપ્ત અર્થતંત્રમાં રાષ્ટ્રીય આવકનો ચક્રાકાર પ્રવાહ આકૃતિ દ્વારા સમજાવો.

→ સૈદ્ધાંતિક રીતે અર્થતંત્રના બે પ્રકારો છે.

(1) અલિપ્ત અર્થતંત્ર

(2) ખુલ્લું અર્થતંત્ર

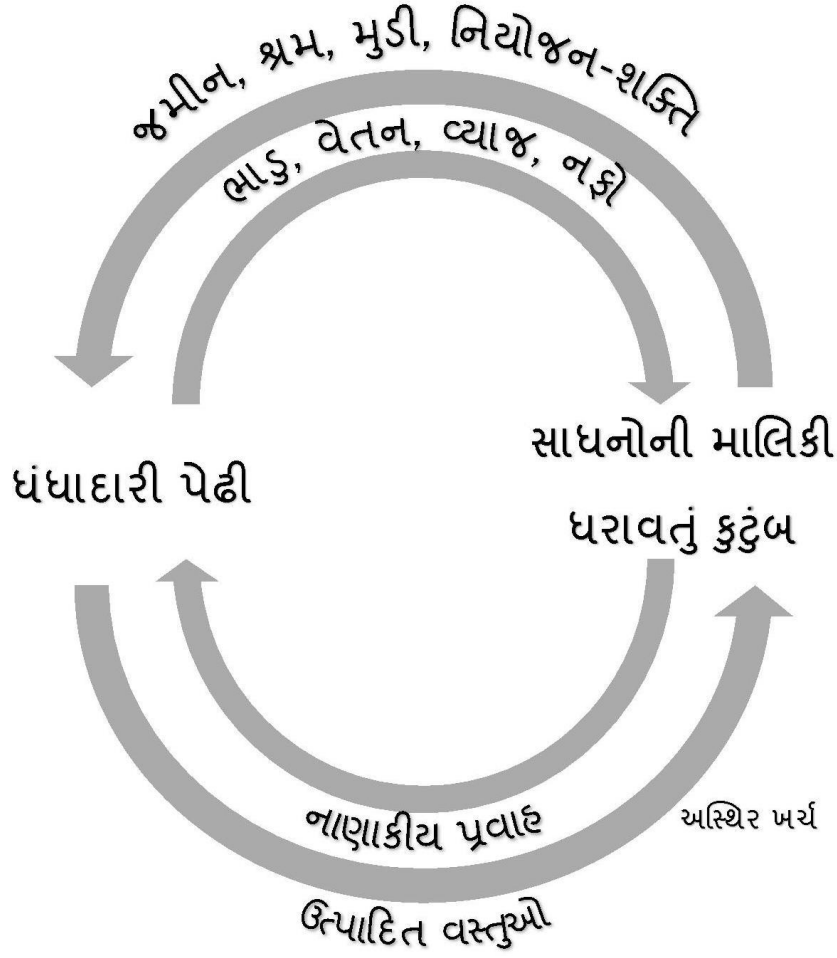
અલિપ્ત અર્થતંત્ર એટલે એવું અર્થતંત્ર જેમાં વિદેશ વ્યાપારની કોઈ ભુમિલા હોતી નથી. એટલે કે આવા અર્થતંત્ર અન્ય દેશ સાથે આયાત, નિકાસ વેપાર કરતા નથી. આ અર્થતંત્ર સ્વાવલંબી કે સ્વનિર્ભર હોય છે.

ખુલ્લું અર્થતંત્ર જેમાં વિદેશ વેપારની ભુમિકા હોય છે. જેમાં બીજા દેશના અર્થતંત્ર સાથે આયાત-નિકાસના વ્યવહાર જોવા મળે છે.

રાષ્ટ્રીય આવકના ચક્રાકાર પ્રવાહની સમજૂતી અલિપ્ત અર્થતંત્ર ના સંદર્ભમાં નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય.

ઉત્પાદન, આવક અને ખર્ચનું ચક્રાકાર પ્રવાહ સમજવા અલિપ્ત અર્થતંત્રને બે ક્ષેત્રમાં વિભાજન કરવામાં આવે છે.

1. ધંધાદારી પેઢી
2. સાધનના માલિકો

પેઢી ઉત્પાદન માટે સાધનના માલિકો પાસે સાધનો ખરીદે છે. જેનો ઉપયોગ કરી ઉત્પાદન કરે તેના બદલામાં સાધન માલિકોને ભાડું, વેતન, વ્યાજ અને નફારૂપે વળતર ચુકવે છે. આમ નાણાનો પ્રથમ પ્રવાહ પેઢી તરફથી કુટુંબમાં આવે છે.

પેઢી આ સાધનની મદદથી જે વસ્તુ કે સેવાનું ઉત્પાદન કરે તે વેચાણ માટે બજારમાં મુકે છે. બજારમાંથી કુટુંબ, વસ્તુ અને સેવાની ખરીદી કરે છે. બદલામાં પેઢીને નાણા ચુકવે છે, તેથી નાણાનો પ્રવાહ કુટુંબમાંથી પેઢી તરફ આવે છે.

આમ આવકનો પ્રવાહનો પેઢીમાંથી કુટુંબ તરફ અને કુટુંબમાંથી પેઢી તરફ સતત વહેતો રહે છે. જેને રાષ્ટ્રીય આવકનો ચક્રાકાર પ્રવાહ કહે છે.

પ્રશ્ન 4 – રાષ્ટ્રીય આવકના મહત્વના ખ્યાલ સમજાવો.

→ કુલ આંતરિક પેદાશ :

(GDP – Gross Domestic Product)

“વર્ષ દરમિયાન દેશની હદમાં દેશના અને વિદેશના નાગરીકો દ્વારા જે અંતિમ સ્વરૂપની ચીજવસ્તુઓ અને સેવાઓનું ઉત્પાદન થાય તેના બજારમુલ્યને કુલ આંતરીક પેદાશ કહે છે.”

મહત્વની બાબતો :

1. GDP માં દેશ અને વિદેશના નાગરીકો દ્વારા અથવા કુદરતી રીતે આપણા દેશની હદમાં થયેલ અંતિમ સ્વરૂપને વસ્તુ અને સેવાઓનું ઉત્પાદન મુલ્ય ગણવામાં આવે છે.

2. કુલ આંતરીક પેદાશનો ખ્યાલ દેશની હદ સાથે સંકળાયેલો તેથી દેશના નાગરીકોએ વિદેશમાં કરેલું ઉત્પાદન અથવા દેશના નાગરીકે વિદેશથી મેળવેલી આવકને ગણતરીમાં લેવાતી નથી.

3. દેશની આર્થિક સરખામણી કરવા અને અર્થતંત્રની પ્રગતિ દર્શાવવા GDPનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

→ શુદ્ધ આંતરેક પેદાશ :

(NDP – Net Domestic Product)

“ઉત્પાદન પ્રક્રિયા દરમિયાન સાધનોને લાગતાં ઘસારાને કુલ આંતરીક પેદાશમાંથી બાદ કરતા શુદ્ધ આંતરીક પેદાશ મળે છે.”

ઉત્પાદન પ્રક્રિયા દરમિયાન યંત્ર, મકાન, ઓજાર જેવા મુડી સાધનોને ઘસારો લાગે છે. તેથી અમુક સમય બાદ તે બિનઉપયોગી બને છે. અને તેને બદલવા પડે છે.

$$NDP = GDP - \text{ઘસારો}$$

→ કુલ રાષ્ટ્રીય પેદાશ :

(GNP – Gross National Product)

“વર્ષ દરમિયાન દેશના નાગરીકોએ ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુઓ અને સેવાઓના નાણાકીય મુલ્યને કુલ રાષ્ટ્રીય પેદાશ કહે છે.”

આ ખ્યાલ મુજબ દેશના નાગરીકોએ દેશની હદમાં ઉત્પાદન કર્યું કે સરહદની બહાર વિદેશી ધરતી પર ઉત્પાદન કર્યું તે મહત્વની બાબત નથી, પરંતુ આપણા દેશના નાગરીકો દ્વારા ઉત્પાદન થયેલું હોવું જોઈએ.

મહત્વની બાબતો :

1. GNPમાં ચાલુ વર્ષના ઉત્પાદનનું જ મુલ્ય ગણાય છે. અગાઉના વર્ષનું ગણાતું નથી.

2. માં નિદેશમાં રહેતા આપણા નાગરીકોની આવક ઉમેરવામાં આવે તેને આપણા દેશમાં રહીને કમાતા વિદેશી નાગરીકોની આવક બાદ કરવામાં આવે GNP ત્યારે મળે છે.

$$GNP = GDP + \text{વિદેશમાંથી મળેલી ચોખ્ખી આવક}$$

3. સામાન્ય વ્યવહારમાં ના આંકડાનો ઉપયોગ થાય છે.

→ શુદ્ધ રાષ્ટ્રીય પેદાશ :

(NNP – Net National Product)

“ઉત્પાદન પ્રક્રિયામાં ઉત્પાદનના સાધનો, યંત્રો, કારખાનાનું મકાન, ઓજાર, વગેરેને ઘસારો લાગતા તેનું મુલ્ય ઘટે છે. તેને મુડી ઘસારો કહેવાય.”

“વર્ષ દરમિયાન દેશના નાગરીકોએ ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુઓ અને સેવાઓના નાણાકીય મુલ્યમાંથી ઘસારો બાદ કરતા જે શેષ વધે તેને શુદ્ધ રાષ્ટ્રીય પેદાશ કહે છે.”

મહત્વની બાબતો :

1. $NNP = GNP -$ ઘસારો

2. માંથી ઘસારો બાદ થયા પછી ચાલુ વર્ષનું ઉત્પાદન મુલ્ય મળે છે.

→ માથાદીઠ આવક :

રાષ્ટ્રીય આવક આર્થિક વૃદ્ધિનો માપદંડ છે તો માથાદીઠ આવક આર્થિક વિકાસનો માપદંડ છે.

‘કોઈ એક દેશની રાષ્ટ્રીય આવકને તેની કુલ વસ્તી વડે ભાગતા માથાદીઠ આવક પ્રાપ્ત થાય છે.’

$$\text{માથાદીઠ આવક} = \frac{\text{કુલ રાષ્ટ્રીય આવક}}{\text{કુલ વસ્તી}}$$

ધારો કે, કોઈ એક વર્ષમાં દેશની રાષ્ટ્રીય આવક 60 હજાર કરોડ રૂપિયા અને તે વર્ષની દેશની વસ્તી 2 કરોડ હોય તો,

$$\text{માથાદીઠ આવક} = \frac{60 \text{ હજાર કરોડ રૂપિયા}}{2 \text{ કરોડ (વસ્તી)}} = 30,000/-$$

માથાદીઠ આવકને ચાલુ વર્ષના રાષ્ટ્રીય આવકના ભાવે ગણવામાં અવી હોય તો તેને ચાલુ ભાવે માથાદીઠ આવક કહેવાય. અને જો સ્થિર ભાવે ગણવામાં આવે તો અથિર ભાવે માથાદીઠ આવક કહેવાય.

માથાદીઠ આવક જેમ વધારે તેમ નાગરિકોને પ્રાપ્ત થતી વસ્તુ કે સેવાનું પ્રમાણ વધારે એટલે કે જીવનધોરણ ઊંચું ગણાય છે.

મહત્વની બાબતો :

1. રાષ્ટ્રીય આવકના વૃદ્ધિદર કરતા વસ્તીવૃદ્ધિ દર ઊંચો હોય તો માથાદીઠ આવક ઘટે છે.

2. માથાદીઠ આવક એ સરેરાશ માપ છે.

3. દેશમાં રાષ્ટ્રીય આવકની વહેંચણી અસમાનતા વધે તો માથાદીઠ આવકમાં કોઈ ફેર પડતો નથી.

4. જો દેશમાં આવકની અસમાનતા વધે તો માથાદીઠ આવક વિકાસનો સાચો માપદંડ નથી.

5. દેશની પ્રગતિનો સાચો માપદંડ રાષ્ટ્રીય આવક નહિ પરંતુ માથાદીઠ આવક છે.

6. માથાદીઠ આવકથી બે દેશની તુલના સરળ બને છે.

7. માથાદીઠ આવકથી દેશના નાગરિકોના જીવનધોરણનો અંદાજ મુકી શકાય.

8. UNO બે દેશોની પ્રગતિની તુલના કરવા માથાદીઠ આવકના આંકડાનો ઉપયોગ કરે છે.

પ્રશ્ન 5 - રાષ્ટ્રીય આવક માપનની ઉત્પાદન પદ્ધતિ સમજાવો.

રાષ્ટ્રીય આવક માપવની ઉત્પાદન પદ્ધતિ પ્રો. માર્શલની રાષ્ટ્રીય આવકની વ્યાખ્યા પરથી તૈયાર થઈ છે. તે સૌથી પ્રચલિત પદ્ધતિ છે. તેને મુલ્યવૃદ્ધિ પદ્ધતિ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

“વર્ષ દરમિયાન દેશમાં ખેતી, ઉદ્યોગ અને સેવાક્ષેત્રમાં અંતિમ સ્વરૂપની વસ્તુઓ અને સેવાઓનું જે ઉત્પાદન થયું હોય, તેના નાણાકીય મુલ્યનો સરવાળો એટલે ઉત્પાદન પદ્ધતિએ રાષ્ટ્રીય આવક.”

આ પદ્ધતિથી રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરી કરવા જુદા-જુદા ક્ષેત્રના ઉત્પાદનનો જથ્થો જાણી તેને બજારકિંમત વડે ગુણવામાં આવે છે.

- નીચે મુજબની મહત્વની બાબતો ધ્યાનમાં રાખી રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરી કરવી.

1. અર્થતંત્રનું ખેતી, ઉદ્યોગ, સેવા, બાંધકામ, વેપાર-વાણિજ્ય, વાહન-વ્યવહાર, સંદેશાવ્યવહાર જેવા જુદા-જુદા ક્ષેત્રમાં વર્ગીકરણ કરવામાં આવે છે.

2. અર્થતંત્રના જુદા-જુદા ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થતી માત્ર અંતિમ વપરાશી વસ્તુ અને સેવાઓને જ ગણવામાં આવે છે.

3. ગૃહિણીના ઘરકામની સેવા બજારમાં વેચાતી નથી તેથી તેનું નાણાકીય મુલ્ય માપી શકાતું નથી. માટે ગૃહિણીની ઘરકામની સેવા ગણાતી નથી.

4. સ્વવપરાશ માટે ઉત્પન્ન થયેલ વસ્તુ બજારમાં વેચાતી નથી, તેથી તેનું નાણાકીય મુલ્ય નક્કી ન થતા તે રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં લેવાતી નથી. પરંતુ ખેડુતે સ્વવપરાશ માટે રાખેલ અનાજ અપવા તરીકે રાષ્ટ્રીય આવકમાં ગણવામાં આવે છે.

5. સંરક્ષણ અને પોલિસની સેવાના બજાર હોતા નથી. છતાં ભારતમાં રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરી તેને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

6. પોતાનું મકાન બીજાને ભાડે આપ્યું હોય તો જે ભાડું મળી શકે તેને આરોપિત ભાડું કહે છે. જેથી ગણતરી રાષ્ટ્રીય આવકમાં થાય છે.

7. વસ્તુની બજારકિંમતમાં પરોક્ષ વેરા હોવાથી રાષ્ટ્રીય આવક જાણવા પરોક્ષવેરા બાદ કરવા અને સરકારે આપેલી સબસીડી ઉમેરવી.

8. ભુતકાળમાં ઉત્પન્ન થયેલ વસ્તુનું જ્યારે ઉત્પાદન થયું હોય ત્યારે રાષ્ટ્રીય આવકમાં તેનું મુલ્ય ગણાવું હોવાથી જો તેનું પુનઃવેચાણ થાય તો ફરીથી તેનું મુલ્ય ગણાતું નથી.

9. ઉત્પાદન પ્રક્રિયા દરમિયાન મુડી - સાધનને લગતા ઘસારાને બાદ કરીને રાષ્ટ્રીય પેદાશ ગણવામાં આવે છે.

10. નિકાસ મુલ્ય ઉમેરવામાં આવે છે.

11. ગેરકાયદેસર વસ્તુનું મુલ્ય કે દાણચોરી ગણતરીમાં લેવાતી નથી.

12. બેવડી ગણતરીનો અર્થ સમજવી તેને દુર કરવાના ઉપાયો

જ્યારે રાષ્ટ્રીય પેદાશમાં કોઈ એક વસ્તુનું મુલ્ય એક કરતા વધારે વખત ગણવામાં આવે તો તેને બેવડી ગણતરી કહેવાય.

બેવડી ગણતરીથી રાષ્ટ્રીય આવક કૃત્રિમ રીતે વધુ આવે છે. રાષ્ટ્રીય આવક પેદાશની ગણતરીમાં બેવડી ગણતરી દુર કરીને રાષ્ટ્રીય પેદાશ ગણવામાં આવે છે. જો રાષ્ટ્રીય પેદાશમાં વર્ષ દરમિયાન ઉત્પન્ન થયેલ લોખંડ અને તેમાંથી બનેલ યંત્ર એમ બંને વસ્તુનું નાણાકીય મુલ્ય ગણવામાં આવે તો તે બેવડી ગણતરી છે. આવી બેવડી ગણતરી દેર કરવાના બે ઉપાયો નીચે મુજબ દર્શાવી શકાય.

(1) માત્ર અંતિમ વસ્તુનું મુલ્ય ગણવું :

આ પદ્ધતિમાં અર્ધતૈયાર વચગાળાનો ઉપયોગ ધરાવતી વસ્તુનું મુલ્ય ગણવાને બદલે માત્ર યંત્ર જે અંતિમ વસ્તુ છે. તેના જ નાણાકીય મુલ્યને ગણવામાં આવે તો બેવડી ગણતરીનો પ્રશ્ન ઉકેલાય છે.

(2) મુલ્યવૃદ્ધિ પદ્ધતિ :

ઉત્પાદન પ્રક્રિયામાં જ્યારે વસ્તુ એક તબક્કામાંથી બીજા તબક્કામાં જાય ત્યારે તેનું નાણાકીય મુલ્ય વધે છે. આ વધેલા મુલ્યને અલગ કરી તેનો સરવાળો કરી રાષ્ટ્રીય પેદાશ જાણી શકાય છે.

→ નીચેના ઉદાહરણ દ્વારા આ બાબત સ્પષ્ટ કરી શકાય.

ઉત્પાદનના તબક્કા	વેચાણ આવક	સાધન ખર્ચ	મુલ્ય વૃદ્ધિ
રૂ	100	00	100
સુતર	200	100	100
કાપડ	280	200	80
કુલ	580	300	280

પ્રશ્ન 6 - રાષ્ટ્રીય આવક માપવાની આવક પદ્ધતિ સમજાવો.

રાષ્ટ્રીય આવક માપવાની આ પદ્ધતિ પ્રો. એ. સી. પિગુની વ્યાખ્યા પરથી તારવવામાં આવે છે.

‘વર્ષ દરમિયાન દેશના નાગરિકો અને રાજ્ય જે આવક પ્રાપ્ત કરે તેના સરવાળાને રાષ્ટ્રીય આવક કહે છે.’

આ પદ્ધતિમાં ઉત્પાદનના ચારેય સાધનો જમીન, મુડી, શ્રમ અને નિયોજકને મળતી ભાડું, વેતન, વ્યાજ અને નફો રૂપી આવકનો સરવાળો કરવામાં આવે છે. આ સરવાળામાં વિદેશમાં મળતી આવક ઉમેરવી અને આપણા દેશમાં વપરાયેલા વિદેશી સાધનોને થતી ચુકવણી બાદ કરવામાં આવે છે.

મહત્વની બાબતો :

(1) સાધનોની આવક ગણવી :

- ઉત્પાદનના સાધનોને મળતી નીચે મુજબની આવકો ગણવી.

(A) ભાડાની આવક :

જમીન-મકાનનું જે ભાડું મળે તે આવક તરીકે ગણાય છે. પુસ્તકોના કોપીરાઇટ્સ અને પેટન્ટ જેવા અધિકારોને કારણે મળતી આવક ગણવામાં આવે છે.

(B) વ્યાજની આવક :

લોકોને વર્ષ દરમિયાન મુડી પર જે વ્યાજ મળે તે ગણવામાં આવે છે. પરંતુ રાજ્ય તરફથી મળતું વ્યાજ બાકાત છે. કારણ કે રાજ્ય કરવેરા દ્વારા આવક મેળવે છે અને વ્યાજ તરીકે એ જ નાણા ચુકવે છે એટલે કે માત્ર નાણાની જ હેરફેર થાય છે.

(C) વેતનની આવક :

શ્રમિકને વર્ષ દરમિયાન તેમના કાર્યના બદલામાં જે વેતન કે પગાર મળે છે તે ગણવામાં આવે છે.

(D) નફાની આવક :

રોકાણકારો અને નિયોજકને જે નફા અને ડિવિડન્ડની આવક મળે છે તે ગણાય. તેમજ કંપનીના અનામત નફા ઉપર ચુકવાતા કરવેરાનો પણ સમાવેશ થાય છે.

(2) ન ગણવામાં આવતી આવકો :

આ પદ્ધતિમાં બક્ષિસ, ઇનામ, ભેટ, ચોરી, લુંટની આવક, બેકારી-ભથ્થાની આવક, વૃદ્ધાવસ્થામાં મળતી સરકારી સહાયની આવક, લોટરીની આવક વગેરે ગણવામાં આવતી નથી.

(3) સરકાર દ્વારા અપાતી સબસિડી બાદ કરવામાં આવે છે.

(4) વિદેશની ચોખ્ખી આવક ઉમેરવામાં આવે છે.

(5) વપરાશી માલના વિનિમયથી મળતા કમિશન કે દલાલીની આવક ગણવામાં આવે છે.

(6) સેકન્ડ હેન્ડ વસ્તુની આવકનો સમાવેશ થતો નથી.

(7) જે આવકોથી અર્થતંત્રમાં વસ્તુના નાણાકીય મુલ્યમાં વધારો થતો હોય તેને ગણવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન 7 - રાષ્ટ્રીય આવક માપવાની ખર્ચ પદ્ધતિ સમજાવો.

પ્રો. ફિશરની વપરાશલક્ષી વ્યાખ્યા પરથી ખર્ચ પદ્ધતિ વિકસાવવામાં આવે છે.

“વર્ષ દરમિયાન વ્યક્તિઓ, કુટુંબો, પેઢીઓ અને સરકાર ચીજવસ્તુ અને સેવા પર જે કુલ નાણાકીય ખર્ચ કરે તેના સરવાળાને રાષ્ટ્રીય આવક”

આ પદ્ધતિ આવક = ખર્ચ એવી ધારણાથી અભિપ્રેરીત છે. આ પદ્ધતિમાં નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન અંતિમ વસ્તુ અને સેવાની ખરીદી પાછળ જે ખર્ચ થાય છે. તેનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. એક વર્ષનો કુલ નાણાકીય ખર્ચ GDP જેટલો હોય છે.

મહત્વની બાબતો :

(1) નાણાકીય ખર્ચના ઘટકો :

- નાણાકીય ખર્ચના ચાર ઘટકો છે.

(A) વપરાશી ખર્ચ :

નાગરીકો, કુટુંબો, ધંધાદારી પેઢી દ્વારા ટકાઉ અને નાશવંત વસ્તુ તેમજ સેવા પાછળ થતા ખર્ચનો સમાવેશ થાય છે.

(B) મુડીરોકાણ ખર્ચ :

નાગરીકો, કુટુંબો, ધંધાદારી પેઢી, કારખાનાનું મકાન, પ્લાન્ટ, યંત્ર-સામગ્રી માટે જે જરૂરી ખર્ચ કરે તેને મુડીરોકાણ ખર્ચ કહેવાય.

(C) સરકારી ખર્ચ :

કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર અને સ્થાનિક સ્વરાજની સંસ્થા દ્વારા થતા વપરાશી ખર્ચ, મુડીરોકાણ ખર્ચ અને વહીવટી ખર્ચને સરકારી ખર્ચ કહેવાય.

(D) ચોખ્ખો નિકાસ ખર્ચ :

દેશના નાગરિકોએ વિદેશી વસ્તુની આયાત માટે કરેલું ખર્ચ અને વિદેશી નાગરિકોનું આપણી નિકાસ પાછળ થતા ખર્ચના તફાવતને ચોખ્ખી નિકાસ કહેવાય. જેનો સમાવેશ રાષ્ટ્રીય આવકમાં થાય છે.

કુલ રાષ્ટ્રીય આવક = વપરાશી ખર્ચ + મુડીરોકાણ ખર્ચ + સરકારી ખર્ચ + ચોખ્ખો નિકાસ ખર્ચ

(2) રાષ્ટ્રીય આવકમાં ન ગણાતા ખર્ચા :

- સેકન્ડ હેન્ડ વસ્તુની ખરીદીનો ખર્ચ.

- બદલા ચુકવણી (પેન્શન, બેકારી ભથ્થુ, વિધવાને અપાતી સહાય)

- જુના શેરની ખરીદી પાછળનો ખર્ચ.

- વચગાળાના વપરાશની ખરીદીનો ખર્ચ. રાષ્ટ્રીય આવકમાં ગણાતો નથી.
- સબસીડી જેવા ખર્ચા પણ રાષ્ટ્રીય આવકમાં ગણાતા નથી.

(3) રાષ્ટ્રીય આવક ગણવામાં મુશ્કેલી :

વ્યક્તિગત ખર્ચના આધારભૂત આંકડા મળતા નથી. તેથી આ પદ્ધતિથી રાષ્ટ્રીય આવક ગણવામાં મુશ્કેલી સર્જાય છે. ઘણીવાર ખર્ચની બેવડી ગણતરી પણ થાય છે.

ભારત જેવા વિકસત દેશ માટે ઉત્પાદન પદ્ધતિ જ્યારે અમેરીકા અને રશિયા જેવા દેશ માટે આવક અને ખર્ચની પદ્ધતિ વધુ અનુકૂળ ગણાય છે.

પ્રશ્ન 8 - રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં ઉદભવતી સમસ્યાઓની સમજૂતી ટૂંકમાં જણાવો.

ભારતમાં 1945માં CSO(Central Statistical Organization) નામની સંસ્થા રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરી કરે છે. જે 1999-2000 ના વર્ષને પાયાનું વર્ષ ગણીને રાષ્ટ્રીય આવક ગણે છે. પરંતુ રાષ્ટ્રીય આરકની ગણતરી કરતી વખતે નીચે મુજબની કેટલીક સમસ્યાઓ સર્જાય છે.

- (1) બેવડી ગણતરીની સમસ્યા
- (2) સ્વ-વપરાશની મુશ્કેલી
- (3) ઘસારો જાણવાની મુશ્કેલી
- (4) કરટાળો અને કરચોરીની વૃત્તિ

કરટાળો :

કાયદાની મર્યાદાનો ઉપયોગ કરીને કરદાતા કર ભરવાનું ટાળે છે. જેને કરટાળો કહે છે.

કરચોરી :

કરદાતા કર ભરવાની જવાબદારી ચુકે છે. તેને કરચોરી કહે છે.

- (5) ગેરકાયદેસર આવક
- (6) ચોખ્ખી વિદેશી આવક સમસ્યા
- (7) ગણતરી કે હિસાબો રાખવાની સમસ્યા.

➔ રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરીમાં ઉત્પાદન, આવક અને ખર્ચના હિસાબો રાખવામાં નીચે મુજબની સમસ્યા સર્જાય છે.

- A) નિરક્ષરતા
- B) નાના પાયે ઉત્પાદન-વેચાણ
- C) સાટા પદ્ધતિ
- D) એક કરતા વધુ વ્યવસાયમાં રોકાયેલા લોકો.

ઉપરોક્ત સમસ્યા હોવા છતાં રાષ્ટ્રીય આવક ગણવામાં ચોકસાઈ રાખીને સાચી રાષ્ટ્રીય આવક મેળવવાનો પ્રયત્ન CSO દ્વારા થાય છે.

પ્રશ્ન 9 - નાણાકીય આવક અને વાસ્તવિક આવકના ખ્યાલ સમજાવો.

રાષ્ટ્રીય આવકની ગણતરી નાણાના માપદંડ વડે કરવામાં આવે છે. પરંતુ જો નાણારૂપી માપદંડ અસ્થિર હોય એટલે કે ભાવમાં વધ-ઘટ થતી હોય અને ઉત્પાદન સ્થિર હોવા છતાં રાષ્ટ્રીય આવક વધે કે ઘટે અથવા ઉત્પાદન ઓછું વધ્યું હોય તો પણ રાષ્ટ્રીય આવક વધારે આવે છે.

સાચી રાષ્ટ્રીય આવક સમજવા તેને નીચે મુજબની બે પદ્ધતિ દ્વારા ગણવામાં આવે છે.

(1) નાણાકીય રાષ્ટ્રીય આવક

‘વર્ષ દરમિયાન થયેલ તમામ વસ્તુઓના ઉત્પાદનને તે જ વસ્તુના બજારભાવ સાથે ગુણીને જે રાષ્ટ્રીય આવક મળે તેને નાણાકીય રાષ્ટ્રીય આવક કહે છે.’

‘ચાલુ ભાવે એટલે કે વર્તમાન ભાવોએ રાષ્ટ્રીય આવકને ગણવામાં આવે તે નાણાકીય રાષ્ટ્રીય આવક કહેવાય.’

નાણાકીય આવકએ વાસ્તવિક આવક નથી. જો કોઈ વર્ષનું ઉત્પાદન ગયા વર્ષ જેટલું જ હોય અને ભાવ વધ્યા હોય તો ચાલુ વર્ષની નાણાકીય આવક વધુ આવશે. કારણ કે ઉત્પાદન તો ગયા વર્ષે જેટલું જ છે. માત્ર ભાવ વધ્યા છે. જેથી પ્રજાના જીવનધોરણમાં કોઈ સુધારો થયો નથી. જેનાથી અર્થતંત્રની વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ દર્શાવાતી નથી.

(2) વાસ્તવિક રાષ્ટ્રીય આવક :

‘વર્ષ દરમિયાન વર્ષ દરમિયાન થયેલ તમામ વસ્તુના ઉત્પાદનને તે વસ્તુના સ્થિર ભાવ સાથે ગુણવાથી જે રાષ્ટ્રીય આવક મળે તેને વાસ્તવિક રાષ્ટ્રીય આવક કહે છે.’

‘પાયાના વર્ષના ભાવે એટલે કે સ્થિર ભાવોએ જે રાષ્ટ્રીય આવક ગણવામાં આવે તેને વાસ્તવિક રાષ્ટ્રીય આવક કહે છે.’

વાસ્તવિક રાષ્ટ્રીય આવક એ દેશની સાચી આર્થિક સ્થિતિ દર્શાવે છે. ઉત્પાદન અને બજાર કિંમત બંને વધે છે. પણ સાચી સ્થિતિ જાણવા ઉત્પાદનમાં થતો વધારો જાણવો જરૂરી છે. કારણ કે તેનાથી જ લોકોની વપરાશ અને જીવનધોરણ ઊંચુ લાવી શકાય.

પ્રશ્ન 10 - તફાવત આપો : GDP અને NDP

(i) દેશના નાગરીકો અને વિદેશી નાગરીકો દ્વારા દેશમાં ઉત્પાદિત તમામ અંતિમ સ્વરૂપની વસ્તુ અને સેવાના બજાર મૂલ્યનો સરવાળો એટલે GDP. જ્યારે GDP માંથી મુડીસાધનનો ઘસારો બાદ કરવાથી NDP પ્રાપ્ત થાય છે.

(ii) કોઈ પણ દેશમાં GDP કરતાં NDP હંમેશા ઓછી હોય છે.

(iii) GDP કરતાં NDP આર્થિક પરિસ્થિતિનું યોગ્ય માપ છે.

(iv) NDP કરતાં GDPના આંકડાનો વધુ ઉપયોગ થાય છે.

પ્રશ્ન 11 - તફાવત લખો : GNP અને NNP

GNP (કુલ રાષ્ટ્રીય પેદાશ)	NNP (ચોખ્ખી રાષ્ટ્રીય પેદાશ)
- વર્ષ દરમિયાન દેશના સાધનો દ્વારા દેશમાં કે વિદેશમાં જે કંઈ અંતિમ વસ્તુ અને સેવાનું ઉત્પાદન થાય તેના બજારમુલ્યને GNP કહે છે.	- GNPમાંથી મુડીસાધનોના ઘસારાને બાદ કરતા NNP મળે છે.
- GNP શોધવાનું કામ પ્રમાણમાં સરળ છે.	- NNPની ગણતરીનું કામ મુશ્કેલ છે.
- GNP હંમેશા NNP કરતા વધુ હોય છે.	- NNP હંમેશા GNP કરતા ઓછી હોય છે.
- વ્યવહારોમાં GNP ના આંકડાનો ઉપયોગ વધુ થાય છે.	- વ્યવહારમાં NNPના આંકડાનો ઓછો ઉપયોગ થાય છે.

પ્રશ્ન 12 - તફાવત લખો : GDP અને GNP

GDP (કુલ આંતરીક પેદાશ)	GNP (કુલ રાષ્ટ્રીય પેદાશ)
- દેશના અને વિદેશના નાગરીકો દ્વારા દેશની હદમાં ઉત્પન્ન થયેલ તમામ વસ્તુ અને સેવાના બજારમુલ્યનો સરવાળો એટલે GDP.	- વર્ષ દરમિયાન દેશના નાગરીક દ્વારા ઉત્પન્ન કરેલ વસ્તુ કે સેવાના નાણાકીય મુલ્યને GNP કહે છે.
- GDPનો ખ્યાલ દેશની સરહદ સાથે સંકળાયેલો છે.	- GNPનો ખ્યાલ દેશની સરહદ સાથે સંકળાયેલો નથી.
- GDPમાં વિદેશમાંથી મળતી ચોખ્ખી આવક ધ્યાનમાં લેવાતી નથી.	- GNPમાં વિદેશમાંથી મળતી ચોખ્ખી સાધન આવક ધ્યાન લેવાય છે.
- GDPનો ખ્યાલ સાચી રાષ્ટ્રીય આવક કે સમગ્ર ઉત્પાદનની	- GNPનો ખ્યાલ સાચી રાષ્ટ્રીય આવક અને સમગ્ર ઉત્પાદનનો ખ્યાલ આપે છે.

પ્રશ્ન 13 - તફાવત લખો : અલિપ્ત અર્થતંત્ર અને ખુલ્લુ અર્થતંત્ર

અલિપ્ત અર્થતંત્ર	ખુલ્લુ અર્થતંત્ર
- સરકાર તેમજ વિદેશ વ્યાપારની ભુમિકા વગરના અર્થતંત્રને અલિપ્ત અર્થતંત્ર કહે છે.	- સરકાર અને વિદેશ વેપારની ભુમિકા વાળા અર્થતંત્રને ખુલ્લુ અર્થતંત્ર કહે છે.
- ધંધાદારી પેઢી અને કુટુંબો અલિપ્ત અર્થતંત્રના બે પક્ષકારો છે.	- ધંધાદારી પેઢી, કુટુંબ, સરકાર અને વિદેશ વેપાર ખુલ્લા અર્થતંત્રના ઘટકો છે.
- અન્ય દેશ સાથે આર્થિક વ્યવહાર હોતા નથી.	- અન્ય દેશ સાથે આર્થિક વ્યવહાર હોય છે.
- સ્વાવલંબી કે સ્વનિર્ભર અર્થતંત્ર છે.	- વિદેશ વેપાર હોવાથી પરાવલંબી અર્થતંત્ર છે.
- આ ખ્યાલ માત્ર ધારણા છે.	- આ ખ્યાલ એક વાસ્તવિકતા છે.

